

KİTAP TANITIMI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU
S.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi
Anabilim Dalı Başkanı ve Öğretim Üyesi

Prätor, Sabine. Türkische Freitagspredigten Studien zum Islam in der heutigen Türkei, Klaus Schwarz, Islamkundliche Untersuchungen Band: 103, Berlin 1985.

Bir Alman araştırmacı olan Bayan Prätor'un "Bugünkü Türkiye'de İslâm Eğitimi ve Türkçe Cuma Hutbeleri" isimli Almanca eserinde; İçindekiler (I-V), Kısaltmalar (VI), Giriş (1-12), Cuma Hutbeleri (13-21), Örnek Hutbenin Şekli Hakkında Görüşler (22-25), Türkiye'deki Hutbelerin Muhteva bakımından incelenmesi (26-158), Sonuç (159-161), Ekler kısmının birinci bölümünde, Hutbelerde faydalanılan konulara göre Kur'an-ı Kerim'deki sure ve ayet numaralarını ihtiva eden İndeks (162-166), Ekler kısmının ikinci bölümünde Diyanet Gazetesinden ve yine Diyanet'in yayını olan Hutbeler kitabından alınan örnek hutbeler (167-187), Araştırmada kullanılan kaynaklar (188-189), Önemli kavramlara ve şahıs isimlerine ait indeks (190-193) yer almaktadır.

Yazar Giriş Bölümünde, Diyanet İşleri Başkanlığının T.C. Devletinin bünyesindeki konumuna temas etmekte ve Türkiye'deki İslâm'ın, dışardan nasıl bir birlik içinde gözüktüğü hakkında bir fikir vermektedir. Araştırmanın amacı da şöyle belirtilmektedir:

- Hangi inanç esasları halka verilmektedir?
- Sade bir müslüman Türk, dini hakkında neler öğrenmektedir? Ve neyi bilmektedir?
- Resmî olarak neyi bilmesi gerekmektedir?
- İslâm ile Laik devletin hedefleri nasıl uyumlu hale getirilmektedir?
- Özellikle hangi konular nazar-ı dikkate alınmaktadır? (S.1)

Yazar, bu araştırmayı yapmanın ikinci nedenini de şöyle belirtmektedir: "Türkiye'deki hutbeleri araştırmaya yönelik ilk adımı atmak ve bunu gerçekleştirmektir.

Bunu da hemen hiç araştırılmamış olan İslâm Hutbeleri tarihine bir katkıda bulunmak için yapmaktayım. Bundan dolayı İslâm ülkeleri arasında böyle dar bir alanda mukayeseler yapılabilmek için, Türkiye'deki hutbe yayınları ile, daha çok diğer müslüman ülkelerle kıyaslamaya gidilebilmesi için bir fikir vermeyi de sağlamaktadır." (S.3)

Araştırmacı Türkiye'deki Cuma hutbelerini ele almadan önce, kısaca Türkiye'de İslâm'ın Tarihini, özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan beri dinî, siyasî-politik tedbirleri, bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığının yerini incelemektedir. Türkiye'de İslâm'ın Tarihini ve Türkiye'nin din ile ilgili problemlerinin başlangıcını Tanzimatla başlatan ve özellikle Laikliği ve İslâm'ı, devletin makamlarının emri altında aldığını ve hatta devletin dine müdahale eder duruma geldiğini belirten yazar, Halifeliğin kaldırılmasını, Hukuk sisteminin değişmesini, Tasavvuf müesseselerinin yasaklanmasını, Medreselerin kapatılmasını, "T.C. Devletin Dini İslâm'dır" ibaresinin Anayasadan 1928'de kaldırılmasını, tüm bu önlem ve kısıtlamaların sadece İslâm'a karşı değil, bilakis sadece onun toplum üzerindeki etkinliğini gasbetmek ve fertlerle ilgili meselelere ve vicdanlara hapsedmek için yapıldığını ifade etmektedir. (S.4)

1937 yılında Laiklik ilkesinin Anayasaya alınmasıyla din işlerinin devletin denetimi ve gözetiminde kalmaya devam ettiğini belirten yazar, araştırmasıyla ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun görevleri arasında, örnek hutbeler yazıp yayınlaması, yurtiçi ve yurtdışı dinî yayınları takip etmesi gibi işlerle meşgul olmasını ilginç olarak nitelendirmekte ve Diyanet İşleri Başkanlığının millî birlik ve beraberliği koruma amacıyla M.E.B. ile de beraber çalıştığını belirtmektedir. 1949 yılına kadar devlet okullarında Din derslerinin okutulmamasına, din eğitimi sorumluluğunu çoğunlukla yerine getiremeyecek ailelere terkedilmesine, bunun sonucu olarak da resmi olmayan yollarla gizli ve kaçak bir şekilde din öğretimi yapılmasına dikkat çeken yazar, dolayısıyla yeterli bilgiye sahip din görevlilerinin de yetiştirilemediğine temas etmektedir. 1950 yılından itibaren bu boşluğun doldurulmasını sağlamak için mevcut sınırlamalar biraz gevşetildi, din öğretimine yeni bir düzenleme getirildi. Din konusundaki Politikalarda biraz yumuşama görüldü ve halkın dinî ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerektiği realitesiyle karşılaşan Türk siyaset adamları bu durumu kabullenmek zorunda kaldı. Din Dersleri okullara seçmeli de olsa tekrar 1950 den itibaren konmaya başlandı ve din eğitimi kurumları da yavaş yavaş açıldı. Bu okulların (İlâhiyat Fak., Yük. İsl. Enst., İmam Hatip Ok.) öğretim programları İslâm Anlayışına uygundu. Seçmeli olarak okullara konulan Din Derslerine katılma oranı İstanbul'da % 93, kırsal kesimde % 100 olarak gerçekleşmiştir. Önceki Hükümetlerin din politikasından memnun olmayan Türk toplumu, D.P.'nin din ile ilgili politikaları ve halka bu konuda verdiği sözler sempati topladı ve böylelikle seçimi kazanmalarına neden oldu.

Türkçe olarak okunan Kur'an'ın ve ezanın tekrar Arapça olarak akınması sağlandı, bazı şartlarla Kur'an kursları açıldı. (*) Toplumda 1950'li ve 1960'lı yıllarda dine karşı büyük bir ilgi ve alaka uyandı. Yeni yeni camiler inşa edilmeye başlandı. Radyo ve basında dini konular işlenmeye çalışıldı. 1950'de İstanbul'da İslam Tetkikleri Enstitüsü, 1956'da Ankara İlahiyat Fakültesi bünyesinde İslam İlimleri Enstitüsü açıldı. (s. 5-7)

Yazar, Giriş bölümünün sonunda bu araştırmasını şu üç kaynağa dayandırdığını belirtmektedir:

1. 1981 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan ve 98 Hutbeyi içeren, değişik konulardaki Hutbeler Kitabı; bu kitapta çoğunlukla Din İşleri Yüksek Kurulu üyelerinin hazırladığı hutbeler vardır, bazen de hazırlayanı belli olmayan hutbeler bulunmaktadır.

2. D.İ.B. tarafından basılan "Diyanet Gazetesinde, Ocak 1981-Ekim 1982 yılları arasında yayınlanan (252-284 nolu nüshalardaki) hutbelerdir. Bu gazete 15 günde bir çıkartılır ve iki adet hutbe yayınlar. 1981 Ağustos ayından itibaren de aylık olarak çıkartıldı ve dört adet hutbe yayınladı. Bu araştırma 73 hutbeyi içine almakta, bunlardan 24'ün birbirinin benzeri veya aynı konuda olduğu görülmektedir.

3. Mayıs 1981 - Temmuz 1983 yılları arasında Batı Almanya Radyosunda yayınlanan "Din ve Ahlâk Sohbetleri" konulu programdaki yazılı materyaller; Bu materyallerin de 8'i birbirinin tekrarı durumundadır.

Araştırma böylelikle toplam 225 konuşma metnine dayanmaktadır. Bunlardan 32'si mükerrer, geri kalan 193 konuşma ise değişik konuları ihtiva etmektedir. (S. 10.11)

Yazar Girişten sonraki kısımda, Cuma Namazının bir unsuru olarak Cuma Hutbelerinin önemine işaret ederek, Camilerin İslâm toplumundaki yerini vurgulamaktadır. Cuma ibadeti ile Hristiyanlığın Pazar ayini arasında veya Yahudi ibadet şekilleri ile İslâm'ın ibadet düzeni arasında bazı ortak noktaların olduğuna, hutbelerin ve düzenlemelerin şu üç unsurdan etkilendiğine işaret edilmektedir: (S. 13-14)

1. Cahiliye dönemi konuşmaları.
2. Hz. Muhammed'in (S.A.V.) sünneti.
3. Hristiyan-Yahudi geleneği.

Daha sonra Cuma Namazı ve özellikle Cuma Hutbelerinin Arapça ve Türkçe bölümlerine değinilerek okunan hutbelerin muhtevaları, ayrıntıları incelenmekte ve hutbenin tarihi gelişimi ele alınarak, günümüzde okunan hutbelerin de insan hayatının problemlerini konu edindiğine dair bilgiler verilmektedir. (S. 15-21) Hutbelerin muhtevaları; İman (S. 26-30), İtikat (S. 30-44), İbadet (S. 45-66), Ahlâk (S. 67-139), Mübarek gün ve geceler (S. 140-154) olarak ayrı başlıklar halinde tahlil edilmeye

çalışılmıştır. Bu bölümün son kısmındaki hutbelerin D.İ.B.'nin "Hutbeler" isimli kitabından, Diyanet Gazetesinde yayınlanan Hutbelerden ve Batı Almanya Radyosunda yayınlanan dini programlardaki sayılarını gösteren tablolara yer verilmiştir. (S. 155-158)

Eserin son kısmındaki eklerde ise, konulara göre Kur'an İndeksi, Hutbeler kitabından ve Diyanet Gazetesinden alınan örnek hutbe metinleri orijinaline uygun olarak verilmiştir. (S. 162-187) Araştırmanın en sonunda ise yararlanılan kaynaklara (S. 188-189), bazı kavramlar ve şahıs isimlerine ait İndeks (S. 190-193) bulunmaktadır.

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız bu eserin, ülkemizdeki Cuma hutbelerinin incelenmesi, hutbelerin bir insanın hayatında karşılaşılabileceği konuları irdelemesi ve konuların insanlara sunulması açısından incelenmesi, hatta Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hutbeler aracılığıyla bir yıllık faaliyetini ele alması dikkate değer bulunmuştur. Ayrıca laiklik kavramlarıyla ilgili tahlilleri ve batı dünyasındaki uygulamalarla karşılaştırmalar yapması da manidarlık göstermektedir. Yabancı bir bayan araştırmacı, ülkemizin dinî ve kültürel yapısı hakkında bir profil çıkarmaya çalışmıştır. Ancak bazı konularda (K. Kursları gibi) meseleyi olduğundan farklı göstermeye çalışmasına bir anlam verilememiştir. Şu husus açıkça itiraf edilmeli ki, böyle bir araştırmanın kendi eğitimcilerimiz tarafından yapılması beklenirdi. Dini ve kültürel yapımızla ilgili hususlar daha ayrıntılı bir şekilde olabilirdi. Ama ne varki, bir yabancının ülkemizle ilgili tesbitleri de, yine ülkemizdeki din eğitimcilerine bir bakış açısı kazandırdığı kanaatindeyiz. Dileğimiz bu ve benzeri araştırmaların sayısını İslâm Din Eğitimiyle meşgul olanlar artırsın. Bu alanda araştırma yapacak olanların, takdim etmeye çalıştığımız bu araştırmayı mutlaka görmeleri, incelemeleri yerinde bir hareket olur. Hatta bu araştırmanın dilimize kazandırılmasında büyük yararlar vardır.

DİPNOT

- (*) Çevirenin Notu: Araştırmacının burada Kur'an Kursları ile ilgili verdiği rakamların gerçekte bağdaşmadığı görülmektedir. 1960'lı yılların sonuna doğru Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Kur'an Kursu sayısı 10.000, özel Kur'an Kurslarının sayısı 40.000 olarak gösterilmektedir. Bu rakamlara 1980 hatta 1990'lı yıllarda bile ulaşılmadığı görülmektedir. (Bkz: İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1990; Doç. Dr. Faruk Bayraktar, Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul 1992, s. 4).